

Грицина Орест

МІСЦЕ І РОЛЬ ПАРТІЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦІЇ

За своїм державним устроєм сучасна Франція є республікою. З 1958 р. країна живе в умовах П'ятої Республіки, особливістю якої є концентрація значної політичної влади в руках Президента. Разом з тим вища законодавча влада належить двопалатному парламентові.

Президента обирають загальним голосуванням на 7 років з правом багаторазового переобрання. Він контролює виконання конституції, є гарантом національної незалежності і верховним головнокомандувачем, підписує закони. Президент призначає Прем'єр-міністра, Голову і 3 членів Конституційної Ради та має право розпустити Національну Асамблею¹.

Прем'єр-міністр пропонує Президенту для затвердження склад Кабінету і відповідає за роботу уряду. Він може звернутися до Національної Асамблеї з запитом щодо вотуму довіри щодо дій уряду. Останній керує справами у країні, видає міністерські декрети і постанови згідно до законів, ухвалених парламентом. Уряд складається з міністрів та держсекретарів, причому міністри мають водночас право на мандат мера, але не можуть бути депутатами чи сенаторами і не повинні володіти власним бізнесом.

Парламент складається з двох палат – Національної Асамблеї та Сенату, причому для прийняття закону обов'язковою є згода обох палат².

Вибори до Національної Асамблеї є прямими та загальними, здійснюються за мажоритарною системою зі строком мандату 5 років. Разом з виборами уряд йде у відставку, а нова більшість формує новий уряд, якщо тільки Президент не

розпускає Національної Асамблеї і не призначає нових виборів. Так може виникнути ситуація, коли паралельно діють Президент й уряд, котрі дотримуються цілком різних політичних поглядів.

Посада Голови Національної Асамблеї є однією з найважливіших у політичній системі П'ятої Республіки і належить зазвичай до правої або лівої парламентської більшості. Сенат обирають непрямим голосуванням колегіями виборців по департаментах – депутатами, регіональними і генеральними радниками, представниками муніципальних рад.

Раз на три роки Сенат оновлюється на третину. Головною функцією Сенату є законодавча, сенатори вивчають законопроекти, роблять уточнення. Права на вотум недовіри уряду Сенат не має, Президент його не може розпустити.

У виборах до Національної Асамблеї і до місцевих органів влади значну роль відіграють політичні партії. Саме вони представляють інтереси різноманітних груп населення, забезпечують просування їхніх вимог на виборах у вигляді партійних програм і платформ, формують більшість і пропонують кандидатів на посаду Голови Національної Асамблеї, готують і просувають необхідні для виборців законопроекти. Відповідно до цього *проблемою даної статті* є місце і значення партій у політичній системі Франції на сучасному етапі (кінець ХХ – перші роки ХХІ ст.). Для розв'язання цієї проблеми необхідний аналіз структури й особливостей функціонування партій у політичній системі П'ятої Республіки. Здійснення цього аналізу і становить *мету цієї статті*.

Серед останніх публікацій, на які спирався автор, прагнуть реалізувати означену дослідницьку мету, доцільно виділити три основні групи. До першої групи належать публікації, присвячені дослідженню становлення і сучасного стану французької політичної системи, необхідним компонентом якої є інститут політичних партій. Саме її демократичний характер був причиною того, що політична система Франції як ефективно функціонуюча цілісність, яка ефективно репрезентує інтереси

виборців, за радянських часів в Україні досліджувалася мало і відповідні джерела були практично недоступними, становище почало змінюватися у 90-ті роки ХХ ст.³ Між тим, існує серйозна література, присвячена аналізу формування й особливостей політичної системи означеної країни. Серед публікацій, присвячених цим питанням, необхідно виділити праці Ж.Атталі⁴, Д.Бітхема і К.Бойля⁵, В.Ж.Д'Естена⁶, Ж.-В.Ляп'єрра⁷, К.Обертена і Ф.Вів'єна⁸, Ж.Мере⁹. В Україні окремі аспекти проблеми висвітлювалися у роботі В.В.Хмеля¹⁰ та у збірці матеріалів міжнародної конференції “Франція та Україна: науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур”¹¹ (Дніпропетровськ, 1997 р.). Другу групу репрезентують публікації, присвячені аналізу французьких партій як суб'єкта державної влади і політичної діяльності. Тут насамперед відзначимо роботи П.С.Граціанського¹², класика партології М.Дюверже¹³, дисертацію С.Г.Топалової¹⁴, а також близьку до нашої за тематичною спрямованістю, але обмежену марксистською парадигмою роботу В.М.Чернеги¹⁵. До третьої групи належать видання інформаційно-довідкового характеру “La documentation Française” (Paris), “Ecrits et discours politiques” (у трьох томах, Paris), “Notre Histoire: religions, arts, idées, civilisations”, “Revue politique et parlementaire” (Paris), “Revue sciences morales et politiques”, “Qu'est-ce que...? Glossaire des termes politiques”, “Франція”¹⁶ за ред. В.Ю.Преснякова та інші, а також історико-компаративна праця Ш.Баркера з історії ідей французької політичної думки¹⁷.

Отже, політична система сучасної Франції має свою виразну специфіку. Однією з її особливостей є традиція багатопартійності. Проте останнім часом з'явилося чимало свідчень того, що політичні партії Французької республіки, яка заслужено пишається своєю демократією, не мають особливої підтримки від населення країни. Соціологічне опитування, проведене навесні 2004 р. службою “Eurobarometre”, показало, що на запитання щодо довіри політичним партіям лише 13% населення відповіли позитивно, в той час як 79% дали на це

запитання негативну відповідь¹⁸. Загалом ця цифра є підсумковим показником наявності сталої традиції недостатньої довіри до партій не лише серед населення загалом, її визнають також представники багатьох вагомих політичних сил. Низький показник довіри до партій можна пояснити тим, що ряд політичних лідерів було звинувачено у тому, що в разі критичних ситуацій вони відігравали роль роз'єднувальних факторів у французькому суспільстві, яке завжди потребувало єдності. До цього додавалися звинувачення партійних функціонерів з боку їхніх політичних супротивників, які перебувають поза парламентом, у неефективності дій та корумпованості. Партіям, зрештою, не вдавалося дійти згоди у прийнятті рішень, які могла б протистояти кризам, що мали місце у Франції. Негативне сприйняття політичних партій з боку більшості населення стало особливо очевидним за останні 15 років, коли з'явилася інформація про брудні справи, в яких виявилися замішані деякі партійно-політичні діячі.

Ще однією важливою рисою політичної картини Франції є той факт, що в країні з такими глибокими політичними традиціями не було створено по-справжньому сильної політичної партії, яка змогла б стати виразником вимог широких соціальних верств населення країни, а також різних соціальних груп. Зазвичай це пояснюють тим, що у Франції партійні формації були структуровані пізніше, ніж в багатьох інших європейських країнах¹⁹.

Політична традиція Франції склалася в такий спосіб, що представники тієї чи іншої політичної сили, будучи одного разу обраними до парламенту, як правило, швидко забувають про свої виборчі програми. Вони більше переймаються питанням про те, хто з політичних діячів увійде до складу уряду, але перестають дбати про своїх виборців. Це дуже нагадує аналогічну проблему в Україні, де партії часто більше турбуються тим, щоб привести до влади своїх представників, ніж про те, щоб виконати свої обіцянки перед виборцями. Проте така позиція аж ніяк не сприяє створенню сильних політичних структур.

Інша проблема полягає в тому, що частина представників партій у парламенті починають діяти автономно, інколи навіть можуть сприяти відставці уряду, до складу якого входять їхні однопартійці. Виходів з цієї ситуації ще до виникнення П'ятої Республіки першими почали шукати ліві сили²⁰. Вони розпочали політику залучення нових членів партії, налагодивши політичну підготовку своїх активістів, стали спостерігати за діяльністю своїх обранців у парламенті та місцевих виборних органах та приділяти увагу уточненню і обговоренню своїх політичних програм, прагнучи досягти консенсусу серед своїх висуванців.

Унаслідок дії зазначених причин на момент проголошення П'ятої Республіки (створеної за ініціативою генерала де Голля, який, як відомо, був свідомим противником політичних партій як таких, наполягаючи на тому, щоб нова політична система країни засновувалася на урядовому правлінні) політичні партії Франції нараховували лише 450 000 членів. Втім, на початку 80-х рр. ХХ ст. їхня чисельність помітно зростає (до 900 000 у 1980 р.), але через певний час знов зменшується, повертаючись до тієї самої, що існувала відразу після проголошення П'ятої Республіки, тобто становила приблизно 1% дорослого населення Франції. В інших країнах Європи цей показник у другій половині ХХ ст. є помітно вищим навіть у ті періоди, коли він, зазнаючи відповідних коливань, зменшується до свого мінімуму.

Для політичної культури Франції характерною є також тенденція до роздрібнення партій. На перше місце політичні діячі цієї країни звикли виносити чистоту відстоюваної ними ідеології за рахунок відмови від спроб знайти компроміс, об'єднатися і тоді вже разом іти до спільної соціальної мети (як це відбувається, скажімо, у Великобританії, де було сформовано дві потужні політичні сили, і коли одна з них має більшість в уряді, друга являє собою опозицію до неї). Це забезпечує ефективність процедури ухвалення рішень та їх втілення в соціальну дійсність.

Коаліційна політика, основи якої було свого часу запроваджено іще генералом де Голлем, привела до того, що 1978 року чотири провідні партії Франції отримали кожна приблизно однакову кількість голосів (трохи більше 20%). Партії Об'єднання на підтримку Республіки (RPR) та Союз на підтримку демократії (UDF) об'єдналися в праву коаліцію, а соціалістична партія (PS) разом із комуністичною (PCF) утворили відповідно блок лівих сил. Всередині кожної коаліції відразу ж розгорнулася боротьба за верховенство (за лідерство в блоці і за право висувати свого кандидата на президентські вибори та Голову Національної Асамблеї).

Однак на початку 80-х рр. на політичній арені країни з'явилися нові політичні сили, що відповідним чином призвело до створення нових політичних конфігурацій. У цей період сформувалися нові крайні праві (ультраправі) сили. І хоча за своїми політичними орієнтаціями і діями вони були дуже далекими від обох існуючих коаліцій, однак ультраправі спромоглися отримати відразу 15% голосів виборців. Слідом за ультраправими на політичну арену виходить партія екологів. У період між 1995 р. і 2002 р. політичні позиції крайньоправих ще більш посилюються²¹. У цьому їм сприяло велике розчарування виборців, спричинене безпорадністю соціалістичного уряду.

Водночас лівий рух, який у цей період перебував при владі, не був однорідним. Соціалістична партія була змушена рахуватися з КПФ та Зеленими, які ставали в опозицію до соціалістів з деяких політичних питань, а також з такими, щоправда невеликими, політичними силами, як Партія лівих радикалів (PRG) і Громадянський рух (MDC).

Правий рух так само не був однорідним. Перестала існувати партія Об'єднання на підтримку Республіки, увійшовши до Об'єднання на підтримку Франції (RPF), програма якого передбачала наслідування традицій, закладених генералом де Голлем. 1994 року Філіпом де Вільє, який вийшов з Союзу на підтримку демократії (UDF), було започатковано Рух за Францію (MPF), який об'єднав націоналістично налаштований

електорат (націоналісти і традиціоналісти). Ліберальна демократія (DL) на чолі з Аленом Мадленом також вийшла з UDF 1998 року, увійшовши до Союзу за народний рух (UMP), що його було створено 2002 року. Крайньоправі також розкололися на відгалуження, відповідно пішовши за лідерами цього руху Жан-Марі Ле Пенем (котрий був об'єктом критики з боку багатьох політиків) і Брюно Мегре, налаштованим на альянс із традиційними правими силами. Характерно, що дебати в Національному фронті тривають і досі, причому їх ініціаторами є прибічники різних лідерів крайньоправих.

Час від часу партійний плюралізм, властивий політичній системі Франції, поповнюється новоствореними партійними рухами, іноді досить несподіваними для аналітиків. Так, у 1989 р. політична карта Франції поповнилася рухом CPNT (Мисливство, рибальство, природа, традиції), створеним на підтримку мисливства та рибальства законодавчими засобами. Він спромігся отримати 4% голосів виборців під час виборчих кампаній 1989 р. та 1994 р. Однак від 2004 р. ця цифра зменшилася вдвічі (2%). Прибічники руху виступили на захист місцевих традицій від тиску "загрозливої європейської технократії". Рух CPNT широко підтримується спілками мисливців та рибалок і відверто протистоїть Зеленим. Якщо програмою перших є прагнення ефективно панувати над природою і продуктивно її використовувати, то другі прагнуть захистити природу від втручання людини, яке може їй зашкодити. Виникнення таких рухів свідчить про те, що навіть невелика локальна партія, яку підтримує порівняно незначний електорат, може в сприятливий для цього час відіграти певну політичну роль.

Однак необхідно застерегти, що хоча останнім часом тенденція до роз'єднання, дезінтеграції і далася взнаки, проте не варто її переоцінювати. Політичний рух, спрямований на біполярний розподіл політичних сил, у Франції також є дуже відчутним. Про це свідчать вибори 2004 р., згідно з якими Соціалістична партія Франції (PS) отримала 28,9% голосів проти втрати позицій UMP (крайні ліві), які мали 10,4% голосів

у першому турі президентських виборів 2002 р., проте всього кількома тижнями пізніше вони здобули вже лише 2,7% на парламентських виборах, на яких їм довелося поступитися місцем яскравим політичним особистостям, що належали до більш структурованих великих партій.

Спроби політичної системної перебудови, що поставила б під сумнів антагонізм лівих та правих, утворення бінарної системи за іншими принципами, які багаторазово проголошувалися різними політичними лідерами, так і не втілилися у щось конкретне. Наприклад, критика європейської інтеграції та відповідний захист прерогатив національної держави лунали як з боку правих, так і лівих. Однак ані ті, ані інші так і не дійшли згоди і не змогли скласти спільних списків та об'єднатися в єдину партію, створену за якісно новим принципом, без минулої дихотомії. Тенденція до нової, майбутньої стійкої біполярності дається взнаки й тоді, коли маргінальні сили не наважуються взяти на себе політичну відповідальність і залишитися поза альянсами. Як Зелені, так і Національний фронт вже мали в цьому плані негативний досвід.

Слід зазначити, що відхід того чи іншого партійно-політичного угруповання від своєї матірньої партії зазвичай не переростає в протистояння з нею, оскільки таке угруповання в ідеологічному плані залишається близьким до того, від якого воно відмежовується. Це відбувається навіть тоді, коли міжособистісні конфлікти між колишніми соратниками можуть бути досить гострими.

Таким чином, нові партії можуть народжуватися, інші – зникати, але незмінним залишається загальний вигляд політичної шахівниці, на якій окреслюються спільні ідеологічні тенденції, до яких тяжіють окремі елементи політичних сил. Звичайно, межі між панівними течіями можуть пересуватися, певна політична сила може раптом несподівано злетіти вгору за своєю популярністю після якогось періоду забуття (як це сталося з крайніми правими). Або ж ми можемо стати свідками зародження зовсім нової політичної формації (як це сталося з екологістами).

Французькі партії нині мають погану пресу, вони слабкіші за інші політичні партії Європи в фінансовому плані, мають обмаль освітніх засобів. Тому навіть попри початкові кроки нової біполярності вони все ж таки за своїм складом не надто чисельні. Однак, незважаючи на ці ознаки кризи, партії й надалі відіграють важливу роль у політичній системі країни. Кожна з них має свою програму та політичну лінію, довкола якої інтегруються виборці²².

Програми французьких партій історично є дуже важливими для них, їх формування вважається важливою функцією політичної партії. У частині партій програма не завжди визначається шляхом внутрішніх дискусій, в інших це може відбуватися цілком демократичним шляхом. Однак у будь-якому разі, якщо партія хоче стати привабливою для громадян країни, вона має чітко визначити свою ідентичність і бути спроможною запропонувати своєму виборцеві власний орієнтир у кожній області. І якщо в Україні складання програми в ряді випадків буває досить формальним кроком, необхідним передусім для реєстрації в Мінюсті, а виконання програми є часто справою декларативною, то у Франції це дуже важливий аспект партійної роботи, яким партія ні в якому разі не може нехтувати. Чіткість програми й обов'язковість дотримання її залишаються передумовами успіху у французькій багатопартійній системі.

Відповідно до традиційно обраної партією ідеологічної бази її програма мусить час від часу переглядатися і уточнюватися, особливо напередодні очікуваних виборів. В світі, що зазнає глобальних змін, партія не може постійно проводити одну й ту саму незмінну політику. Тому її програма, яка визначатиме принципові орієнтири, котрі партія пропонує своїм виборцям на сьогодні і завтра, повинна чи не постійно обговорюватися в місцевих організаціях з урахуванням внутрішніх партійних тенденцій і з увагою до думки та інтересів різноманітних угруповань (профспілок, асоціацій, громадських організацій), з якими у партії традиційно встановилися тісні відносини. Таким чином, програма має виражати і забезпечувати спільну ієрархію

завдань і цілей, досягнути яких прагнуть усі наближені до конкретного політичного руху.

Визначальною (порівняно з Україною) рисою політичної системи Франції є те, що партії тут залишаються принципово важливим двигуном політичних дебатів у суспільстві. Завдяки ним структурується суспільна думка і політично виховуються громадяни. Вони постійно вивчають та аналізують ситуацію, що склалася в країні, дають їй оцінку залежно від власних можливостей та інтересів, пропонують власні шляхи вирішення проблем, що виникли останнім часом, або висловлюються публічно стосовно тих кроків, які зараз пропонує уряд.

Така партійна діяльність відбувається завдяки більш-менш регулярному проведенню різноманітних політичних заходів та кампаній (особливо під час виборчої кампанії), а особливо – через постійні висловлювання та щоденні офіційні заяви різних політичних лідерів стосовно кожної актуальної теми. Завдяки такому повсякденному спілкуванню з своїми виборцями партії та політичні діячі примушують громадян замислитися над партійними програмами і, відповідно, зробити свій політичний вибір. Навіть якщо при цьому деякі з цих заходів викликають негативну реакцію громадської думки, вони так чи інакше сприяють визначенню громадянської свідомості і допомагають потенційному виборцю зважитися на політичне рішення і зробити свій вибір. Звичайно ж, цю функцію виконують не лише політичні партії. До її виконання приєднуються також засоби масової інформації та різноманітні групи політичного тиску. Всі разом вони створюють цілком переконливе соціально-психологічне тло, на якому остаточні політичні рішення приймаються в сфері владних структур – в міністерствах, Національній та місцевих асамблеях.

Однак саме політичні партії і виборці проводять широкі дебати з актуальних проблем і публічно захищають ті чи інші плановані заходи або ж навпаки – відкидають їх. У такий спосіб партії, навіть не перебуваючи при владі, певною мірою

контролюють владні структури, вони сприяють формуванню суспільної думки, структуруванню політичних орієнтацій населення та свідомому волевиявленню громадян під час виборів.

Ще однією важливою функцією політичних партій, яка значною мірою забезпечила сталий якісний розвиток Франції, є те, що вони забезпечують відбір політичної еліти і прихід до влади не бізнесменів, як на останніх виборах до Верховної Ради України, а професіоналів, які здатні ефективно керувати розвитком країни в інтересах не корпоративних груп, а більшості громадян. Звичайно ж, остаточний вибір поміж претендентами на владні посади належить виборцям, оскільки саме вони здійснюватимуть відбір політичних діячів. Навіть якщо партія може отримати негативний результат на виборах, все ж залишається досвід, здобутий політичною організацією чи партійною коаліцією, важливий для подальшої долі партії.

Відома особистість, наприклад, театральна чи кінозірка може сподіватися бути обраною у владні структури навіть без підтримки певної партії. Вона є відомою в електронних масмедіа і має відповідні фінансові ресурси, необхідні для політичної кар'єри (подібне відбувається не лише в Україні). І навпаки, для звичайного громадянина дуже важко потрапити в ці структури без зазначених важелів впливу на масову свідомість. Вихід для такої особи – діяльність у партії. І саме партії спершу стають тим фільтром, завдяки якому відбувається відбір кандидатів, а згодом трампліном для кар'єрного злету. Для французьких партій є правилом, що вкладом таких людей буде їхня власна особистість. Партія ж забезпечить відповідну селекцію потенційних кандидатур, здійснивши вибір згідно з ідеологічними критеріями, а потім просуватиме їх відповідно до своїх можливостей. Таким чином, складання та розробка програми, структурування суспільної думки і відбір професіоналів – це ті основні функції, які належить виконувати французьким (та й взагалі європейським) політичним партіям.

Чимало дослідників відзначає, що політичні партії виконують фундаментальну роль посередників (медіаторів) між

народом і політичною владою країни. Вони є представниками народних мас, виразниками волевиявлення різних суспільних груп, формулюють вимоги народних мас (окремих соціальних груп), а згодом саме партії (особливо ставши парламентськими) висувають ці вимоги перед представниками політичної влади. Важливою справою політичних партій є також ієрархізація (першочерговість), координація та узгодження несумісних між собою вимог та протилежних інтересів, оскільки партії втілюють очікування різних суспільних груп та громадських утворень. Відповідним чином кожна партія зазвичай грає свою гру. Встановлено, що саме великі партії, що представлені в уряді, можуть найбільше уваги приділяти функції узгодження інтересів. Маючи за собою великий електорат, вони змушені зважати на вимоги значного масиву виборців і не можуть приділяти увагу надто спеціальним та другорядним вимогам. Відповідно вони здійснюють свій вибір, інтегруючи громадські вимоги до уряду згідно з соціальними очікуваннями виборців і спираючись на власну політичну програму. Для таких партій характерним є раціональний підхід, зумовлений політичними орієнтаціями їхніх лідерів та економічної, соціальної та політичної кон'юнктури.

Однак у цій масштабності і криється можливість втрати частини електорату. Оскільки великі партії часто опиняються при владі, вони виявляються не в змозі відреагувати на всі соціальні вимоги та потреби, через що частина виборців відвертається від них. І, навпаки, партії крайньої орієнтації можуть дозволити собі набути іміджу захисника невдоволених і стати виразниками деяких специфічних політичних ставок (необхідність соціального захисту окремих категорій, захист здобутих соціальних гарантій дрібних фермерів та незалежних робітників і т. ін.). Таким чином дрібні партії стають більшою мірою інструментом вираження інтересів специфічних груп населення, ніж значні політичні сили.

І у Франції, і в Україні на початку ХХІ ст. запанувала думка, що в наш час великі партійні ідеології зникають, а партії

тепер вже не протистоять одна одній в ідейному плані. Вибори 2006 р. в Україні довели, що і в нас, як у Франції, складається ситуація, за якої політичні програми партій в основі своїй значною мірою збігаються. Більшість дослідників в обох країнах вважають, що однією з причин цього є те, що глобалізація економіки і зростання зв'язків між державами (що особливо помітно на прикладі європейських країн), енергетичні ускладнення призводять до того, що реальний політичний вибір, який могли б зробити політичні діячі, дедалі звужується. Тому уряди з стратегів все більшою мірою перетворюються на управителів, технологів. Зрештою, може поступово зникнути різниця між політикою, яка проводиться правим або лівим урядом.

Однак ця, на перший погляд логічна, думка виявляється хибною. Звичайно, зовнішні та внутрішні умови чинять тиск на уряди різних країн. Конкретно у Франції останні умови пов'язані з наявністю сильного противладного опору²³. Неминуча в демократичній державі децентралізація управління призводить до того, що паризький центр має тепер рахуватися з побажаннями територіальних громад і, особливо, з дуже численними групами за інтересами, які постійно тиснуть на уряд, тобто з самодіяльністю громадянського суспільства.

Відповідно, наприклад, французький уряд лівих сил змушений рахуватися із запитами, вираженими з боку тих груп, які, зрештою, не є його прихильниками (наприклад, окремими профспілками – захисниками високих соціальних стандартів для пенсіонерів – або ж громадськими об'єднаннями, які є прибічниками традиційних етнокультурних цінностей). Так само уряд правих сил не в змозі запроваджувати політику лібералізації економіки з огляду на те, що групи захисту соціальних завоювань є дуже могутніми і їхніми інтересами не можна нехтувати.

Незважаючи на ці обставини, неважко помітити, якщо прослідкувати за конкретними фактами з життя Французької держави, що праві і ліві уряди все ж не проводять цілком однакової політики. Не можна навіть стверджувати, що

політичний курс, до якого вдається кожний із цих урядів, зближується. Простежується загальна тенденція, яку можна зафіксувати, зробивши певні історичні порівняння.

За часів Четвертої Республіки (повоєнний час), коли уряди часто-густо були коаліційними, включаючи різні політичні сили, голова уряду незалежно від того, чи він представляв правих або лівих, в жоден з періодів не мав більшого впливу на політику, яка проводилася урядом, ніж у наші дні. Проте в період між кінцем 1970 р. і початком 1980 р., навпаки, значно чіткішою стає різниця між політикою, що її проводив уряд Раймона Бара (1976–1981 рр.) і тією, яку проводив уряд, очолюваний Пьером Моруа (1981–1984 рр.). Теза про те, що між політикою правих та лівих сил зникає різниця, втрачає сенс під час детальнішого вивчення партійних програм, хоча партійні заклики стають більш скромними і поміркованими, партії вже не обіцяють миттєво змінити життя на краще. Тобто традиція збереження основних відмінностей між партіями зберігається, хоча й менш рельєфно, ніж у попередні десятиліття.

Політичні спрямування партій насправді є дуже різними. Розглянемо це на прикладі самовизначення правового крила французької партійної політики. Так, ідеологічна специфіка крайніх правих уже під час їхнього формування була цілком ясною. Програма націонал-популістської партії Національний фронт від початку зосередилася на тезі про те, що Франція (як країна масової імміграції) виявилася жертвою іноземної навали і тому виникла необхідність боротися проти імміграції, а в усіх сферах соціального буття потрібно надавати перевагу власній нації.

Крім того ця партія (НФ) закликала запровадити політику захисту і бюджетної підтримки всіх традиційних цінностей, зокрема французької етнічно однорідної сім'ї. Така позиція партії Національний фронт примушувала французів (усіх місцевих етнокультурних і регіональних груп) сконцентруватися і зосередитися на власній нації і водночас відсторонитися від багатонаціональної Європи, а також іммігрантів. Така позиція

має, зрештою, на меті відсторонення французів як нації від усякого зовнішнього щодо етносу впливу і державної підтримки самого лише власне національного, французького.

Показовою в плані досліджуваної нами тенденції є еволюція Партії UMP (Спілки за народний рух), що не має такої крайньої ідеології, ані такої структурованої позиції, як в описаній вище. Голлісти, які становлять, власне, кістяк Спілки, завжди намагалися представити себе як об'єднуючу силу для усього французького народу на чолі з авторитетним головою, котрий здатен визначити таку політику, яка всіх би влаштувала і здобула б всенародну підтримку. Будучи захисником національної незалежності, відстоюючи велич Французької республіки і сильної політики авторитетного лідера, голлістський рух зосереджувався на економічній політиці, яка передбачала б деяке втручання держави в економічні справи разом зі збереженням неолібералізму. "Спілка" мала також свою окрему позицію, відмінну від інших партій, стосовно першочерговості заходів соціальної політики. Щоправда, в останні роки думки її членів розділилися щодо євроінтеграційної політики. Свого часу це призвело до розколу RPF. Тому нині "Спілка" (UMP) займає дещо скептичну позицію щодо євроінтеграції. Разом з тим опозиція щодо гошістської (лівацької) політики та послідовна критика соціалізму становлять міцний об'єднувальний чинник всередині партії, якій, проте, не вдалося об'єднати всі праві сили. Так, відмінності у культурі висловлювання поглядів більшою мірою, ніж ідеологічна специфіка, стали причиною того, що UDF (Спілка за французьку демократію) так і не приєдналася повністю до UMP. Разом з тим партії UMP вдається утримувати в єдиній формації як тих своїх членів, які підтримують соціально-республіканські ідеї, так і тих, хто дотримується концепції неолібералізму. Багато хто з голлістів погоджується на об'єднання з правими силами, однак більшість з представників останніх побоюється, що їм доведеться розчинитися в партійній системі, в якій вони будуть позбавлені можливості виявляти свої особливості.

На сьогодні неоголлістська частина правих сил існує у вигляді двох основних груп. Перша являє собою ліберальну течію, яка концентрується в основному довкола так званої Ліберальній демократії, що в 2002 р. вирішила не приєднуватися до УМР. Другим центром тяжіння є центристський рух, що, власне, є спадкоємцем християнської демократії й який раніше втілювався у чотирьох різних формах.

Ці дві течії правих сил є достатньо близькими і різняться в основному відмінностями в принципах ієрархізації цінностей і завдань. Обидві ці течії займають проєвропейську позицію, однак праві ліберали більш відверто відстоюють свободу учасників економічного процесу, вимагають скасування контролю з боку держави і зменшення податкового тиску на підприємства.

Центристи, хоча й наполягають на зменшенні участі держави в економіці, однак наголошують, що уряд не в змозі проводити саму лише ліберальну політику²⁴. Він мусить обмежувати негативні ефекти капіталізму і втілювати соціальну політику солідарності людства та підтримувати найбідніші верстви населення. Для українських неолібералів в урядових структурах особливо корисним може бути переконання французьких центрстів, що самих лише ринкових відносин не достатньо для досконалого суспільства. Центристський уряд повинен ставити за мету просування принципу загального блага і спільних інтересів, що відповідає соціальному вченню Католицької церкви.

Висновки. Багатопартійність є суттєвою рисою політичної системи сучасної Франції. Партії відіграють у ній принципово важливі функції. Вони є концентраторами політичних запитів окремих соціальних груп, модераторами між громадянами та урядовими структурами, вихователями і трансляторами кадрів для поповнення й оновлення політичної еліти. Партійна система за всього свого багатоманіття тяжіє до бінарності. Інколи ставиться питання про пошук нових принципів її утворення. Досвід партійної системи Франції може бути дуже корисним для України, в якій вибори 2006 р. до Верховної Ради

відкрили шлях до політичної структуризації суспільства і досягнення реального балансу між різними гілками влади.

¹ <http://www.ambafrance.kiev.ua>.

² *Pascal Jan*. Les assemblees parlementaires francaises // La Documentation francaise. – 2005. – Decembre. – 160 p.

³ Рождение французской буржуазной политико-правовой системы / Отв. ред. *А.И.Королёв, К.Е.Ливанцев*. – Ленинград: Издательство ЛГУ, 1990. – 182 с.

⁴ *Attali J*. Les modeles politiques. – Paris: Press univ. de France, 1972. – 207 p.

⁵ *Beetham D., Boyle K*. Democratie: questions et reponses. – Paris, 1995. – 278 p.

⁶ *D'Estaing V. Giscard*. Democratie francaise. – Paris: Fayard, 1976. – 178 p.

⁷ *Lapierre J.-W*. Essai sur le fondement du pouvoir politique: These. – Paris, 1968. – 710 p.

⁸ Le development durable: Enjeux politiques, economiques et sociaux / *S.Aubertin, F.D.Vivien* (sous la dir.). – Paris: dF, 2006. – 144.

⁹ *Мере Жерар*. Принцип суверенітету: історія та основи новітньої влади. – Львів: Кальварія, 2003. – 216 с.

¹⁰ *Хмель В.В*. Государство и общество: грани свободы (историко-философский анализ французских теорий государства второй половины XX в.). – Днепропетровск: Национальная горная академия Украины, 1998. – 156 с.

¹¹ Франція та Україна: науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. – Т.1. / Ред. *І.І.Меншиков*. – Дніпропетровськ: Поліграфіст, 1997. – 202 с.

¹² *Грацианский П.С*. Политическая наука во Франции. – Москва: Наука, 1975. – 183 с.

¹³ *Duverger Moris*. Les parties politiques. – Paris: Colin, 1951. – 546 p.; *Дюверже Морис*. Политические партии. – Москва: Академический Проект, 2002. – 558 с.

¹⁴ *Топалова С.Г*. Політичні партії як суб'єкт державної влади: компаративістський аналіз: Автореф. дис. канд. іст. наук. – Харків, 2004. – 20 с.

¹⁵ *Чернега В.Н*. Буржуазные партии в политической системе Франции: Третья–Пятая республики. – Москва: Наука, 1987. – 300 с.

¹⁶ Франция / Отв. ред. *В.Ю.Пресняков, Н.Е.Шулюкин*. – Москва: Международные отношения, 1990. – 175 с.

¹⁷ *Barker Ch*. Les idees politiques du Canadiens francais. – Toronto, 1965. – 506 p.

¹⁸ *Brechon P.* La France aux urnes. Soixante ans d'histoire electorale // La Documentation francaise. — 2004. — Avril. — P. 24.

¹⁹ *Brechon P.* Les partis politiques. — Paris: “Montchrestien”, 1999. — P. 78.

²⁰ *Chagnollaud D., Quermonne J.-L.* La V-e Republique. — Tome 2. — Paris: Flammarion, 2000. — P. 495.

²¹ *Parodi J.-L.* Institutions et vie politique // La Documentation francaise. — 2003. — mai. — P. 28.

²² *Meny Y.* Le systeme politique francais. — Paris: “Montchrestien”, 1999. — P. 54.

²³ *Seiler D.-L.* Les partis politiques. — Paris: Armand Colin, 2000. — P. 128.

²⁴ *Hermet G., Hottinger J.-T., Seiler D.-L.* Les partis politiques en Europe de l'Ouest. — Paris: Economica, 1998. — P. 17.